

EESTI KARSKUSLIIDU KIRIÕPISTU.

I seeria.

4. õpetuskiri:

Lastehaigused.

A. Lüüs.

K 15 289-2

BESTI KARSKUSLIIDU KIRIÕPISTU

=====

Tartus, Gustav-Adolfi t.18, telef.404, pk.86.
Kodune kasvatus ===== Toim.mag.Al.Elnago.

I seeria.

4. õpetuskiri:

L A S T E H A I G U S E D.

Koostanud prof.dr. A.Lüüs.
Tartu ülikooli lastehaigla juhataja.

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K15 289-2

1933.

Lastehaigused.

Prof. dr. A. Luus.
Tartu Ülikooli lastekliiniku juhataja.

Lasteiga ja ta jaotamine.

Lastehaiguste hulka kuuluvad kõik haigused, millised tabavad last sünnist kuni 14-16 a. vanuseni. Vastavalt lapseeale vahelduvad ka ta haigused.

Lapseiga jagatakse harilikult kolme suuremasse perioodi:

Esimene lapseiga on sünnist kuni $2\frac{1}{2}$ või 3 a. vanuseni. See on väikelapseiga. Esimesed kaks nädalat peale sündi nimetatakse last vastsündinuks, selle järel kuni aasta vanuseni imikuks või rinnalapseks.

Teine - keskmine lapseiga - vältab 3 a. - 6 või 8 aastani. See on ennekooliaeg ehk mänguaeg.

Kolmas lapseiga - kooliaeg - kestab 6. või 8. aastast kuni 14. või 16. eluaasta lõpuni. Ühtu-Euroopas loetakse lapseiga sünnist kuni 14. aastani ja kooliiga algab 7 eluaastaga, Eesti algab kooliiga ametlikult 9. eluaastaga ja võib kesta 16. eluaasta lõpuni. (On võimalik ka teistsugune jaotus. Selle kohta vt. A. Elango: Lapse vaimline areng.)

Lapsea isikraldused.

Kogu lapseiga, eriti aga ta esimest eluaastat, karakteriseerib lapse suur kasvamine. Nii suureneb lapse sünnikaal kuue esimese kuu jooksul kahekordseks ja aasta lõpuks kolmekordseks. Paljud lapsed ületavad isegi need arvud.

Mis õieti kasvamine on, seda on raske ütleda. Võib olla tohiksime öelda: kasvamine on noore organismi võime suureneda ja täieneda kõigis omis funktsioonides ja eluavaldistes.

Laps ei ole mitte vähendatud täiskasvanu, vaid eriline olevus oma eriliste eluavaldistega. Ja mida noorem laps, seda suuremad ja silmapaistvamad on need erinevused. Vastsündinu süda tuksub minutis 120 korda, täiskasvanul 60-70 korda, vastsündinu hingab minutis 40-50 korda, täiskasvanu 18-20 korda, samuti on vastsündinu neerude tegevus kuul kuus korda suurem kui täiskasvanul.

Edasi tuleb tähele panna, et lapsed, eriti vastsündinud ja imikud, oma kehapinna kaudu enam sooja kaotavad kui täiskasvanud, sest mida vähem organism, seda suurem ta kehapind võrreldes kehamassiga ja seda suurem ka soojust kaotamine kehapinna kaudu.

Nagu laps oma iseloomult üldiselt elav ja lii-

kuv, nii elavalt reageerib ta ka haigustele. Haigused ei piirdu lapsel ühe koha või organiga, vaid õige tihti kanduvad laiali kogu organismi, nad generaliseeruvad, nagu harilikult öeldakse. Võtame näiteks hariliku nohu. Täiskasvanul piirdub ta harilikult ninaga, järele sinna peatuma, imikul aga areneb temast pahatihti raske haigus palaviku, hingamise takistuste, bronhiitide ja pneumoniadega.

Ka tuberkuloos võtab lapse organismis mitmeti teistsuguse käigu ja teistsugused vormid kui täiskasvanute juures.

Haigused, millised omased ainult lastele.

Lastele on omased mitmesugused haigused, millised täiskasvanuil üldse ette ei tule.

Siin võib nimetada imiku toitmiselõireid, nagu piimatoitekahju, jahutoitekahju ja lasteskorbuut, seedimishaigusi, nagu maosoolte katarrid, eriti aga imikute suvist õgedat maosoolte katarri või laste koolerat, mille on väga raske ja kardetav haigus, tabab kunstlikult toideldud lapsi ja millest on tingitud imikute suur surevus suvel kuuma ajal. Ta algab harilikult õkki suure palaviku, õkse ja kõhulashtõõksusega. Lapsele tuleb

kohe igasugune toit ära jätta, küll aga vett anda ja arstiabi otsida, veel parem, laps haiglasse saata. Edasi kuuluvad siia: eksudatiivne diatees, rahiit ja krambihaigused.

Eksudatiivsed nähud ilmnevad lastel peamiselt esimesel eluaastal, vähem järgnevatel aastail. Mõnel lapsel leiame juba mõne päeva järele peale sünni peas erilist pruunikashalli kõõmetust, milline pestes ära kaob, kuid mõne aja järele jälle nähtavale tuleb. Ta kordub või retsiduveerub. Paljudel imikutel hakkavad põsed punetama, siis kergelt kõõmetama, mõned lapsed hõõruvad ja kratsivad oma põski, sest nad sügelevad. Siis muutuvad nad mürjaks ja kattuvad koorukestega. Neid nähte nimetame piimrajaks. - Suur hulk lapsi hauduvad: kuse-^{suguoorganite}metest, pärasoole ja genitaaliate umbrusest, edasi kaelaalt, kõrvade tagant jne. Mitmete lastele ilmuvad keha peale, harilikult tuharatele ja kõhu peale, ka muudele kehaosadele punakad või roosakad täpid, harilikult mitu täppi ühel kohal. Neid nimetame strofuluseks. Mõnedel nad sügelevad, teistel mitte. Ka nõgesahaigus või urtikaaria kuulub siia gruppi.

Kõiki neid eelpool kirjeldatud nähte nimetatakse eksudatiivseteks. Nad on oma iseloomult ilmsüüvad,

kuid võivad emadele palju vaeva ja muret sünnitada, sest nad on visad kaduma ja korduvad. Kuid ajaga nad kaovad. Kida vanemaks laps saab, seda harilikult harvemaks need nühud muutuvad.

Rahiit ^{ehk} ~~või~~ inglishaigus on eriline lastehaigus, mis peamiselt laste esimesel eluaastal ette tuleb, vahemal määral juba teisel aastal. Ta iseolu seisab selles, et lapse uuesti kasvavad luud ei luustu täielikult ja juba kõvad luustunud luud annavad oma lubjaolluse ära, muutuvad seetõttu pehmeks, paenduvad või murduvad koguni katki.

Rahiit tabab eriti kunstlikult toidetud lapsi, kuna rinnaga toidetud lapsed tema all vähe kannatavad. Ka rahiidi juures tuleb kergeid, keskmisi ja raskeid haigusvorme ette. Eestis on rahiit üldiselt kerge, raskemaid vorme leiame harva ja peamiselt seal, kus tervishoidlised olud halvad ja lapsed kunstlikult toidetakse. Raske vorm võib lapsele kogu elueaks tunnused külge jätta, nagu kandiline pea, deformeeritud rinnakorv, kõver selgroog, kõverad täht O või X taolised jalad.

Rahiit saab oma alguse pimedatel sügis- ja talvekuudel ja ilmneb kevadel kui lastel on seljataga sügis ja talv, millal nad said vähe päikest ja värsket õhku.

Parimad arstid rahiidi vastu on rinnaga toitmine, kõrguspäike, kiiridatud ergosteriin või vigan²sol, kalarasv ja munakollane.

Isesugune, emale ja ümbrusele rasket muljet avaldav lastehaigus on - laste krambid. On olemas üldkrambid, ^eeklampsia, kus laps silmad ülespoole pöörab ^dkües ja jalad pinguli, sirgu ajab ja nendega siis erilisi liigutusi (~~staxan~~) tegema hakkab. Niiisugused krambid ei kesta mitte kaua, harilikult mõned sekundid või minutid, kuid tuntuks ka krampe, millised väga kaua võivad kesta.

Sis ~~xxx~~^{eri} on veel olemas ^{eri}lik - osalised krambid, mõne kehaosa või organi krambid nagu kõrikramp ^{chr} või larüngospasm ja käte ja jalgade kramp ^{chr} või tetania, nagu seda kreeka keele sõnaga nimetatakse.

Kõige sagedamini tulevad krambid lastel ette 6-kuust kuni 3. eluaastani. Enne ja pärast seda aga kaunis harva. Huvitaval viisil tulevad lastel krambid rohkem kevadisel ajal ette kui teistel aastaaegadel.

Laste krambihaigus oleneb mitmesugustest põhjustest, millised arutihti tumedad. Arvatavasti mängib siin teatud osa ka pärivus. Krambihaigus ja rahiit näivad teatavas vahekorras või siduvuses seisvat. Tihti leiame neid koos ühel ja samal lapsel. Samad vahendid, mida meie

üldiselt rahiidi juures tarvitame, aitavad pikapeale ka siin.

^L
Laste krampide puhul on tarvilik lapse läbivaatamine arsti poolt ja siis tuleb igakord selle järele käia.

Kui laste krampid olenevad orgaanilistest haigustest, nagu näiteks peaaaju-kelmete põletik, siis on ta muidugi väga raske ja erutihti parandamatu haigus.

Ma pidasin siin silmas peamiselt mitteorgaanilisi või funktsionaalseid krampe, mis kergemad ja harilikult paranevad.

Haigused, millised peamiselt lapsi tabavad.

Suur hulk haigusi tuleb peamiselt lapseas ette, kuna täiskasvanuil nad ette võivad tulla, kuid siiski harva. Siia kuuluvad meie juures harilikult ettetulevad nakkushaigused, nagu leetrid, sarlakid, punetised, difteria, läkakõha, tuulerõuged jne.

Haigused, millised nii lastel kui täiskasvanuil ette tulevad.

Siia gruppi kuuluvad haigused tulevad nii lastel kui ka täiskasvanuil ette, kuid laste juures on nende haiguste kulg (käik) sagedasti erinev ja omapärane. Sel-

lesse gruppi kuuluvad tüüfus ja paratüüfus, krupoosne pneumonia, tuberkuloos ja sünnipärane siifilis.

Mitmesugustest tuberkuloosi vormidest äratav lapseas erilist tähelepanu skorfuloos: punased, vesised, valgustkartvad silmad, alaliselt jooksev nina, katkine ja koorukestega kaetud ninaalune, paks sagedasti punetav ülemine huul. Vahel jookseb üks või mõlemad kõrvad mäda. Kaela näärmed on enam vähem paistetunud. Kõik loetletud nähud annavad lapse näole isesuguse ilme, mida hüütakse skorfulooseks näoilmeks.

Omapärast pilti pakub ka laste sünnipärane siifilis. Kohe peale sündi, vahel ka mõne päeva või nädali järele, kuid harilikult ikka esimese kolme kuu jooksul, ilmuvad lapse keha peale mitmesugused siifilise tunnused: mõnikord leiame lapse keha peale mädavilliseid, eriti aga palju peäpesades ja jalatal^dade all, huuled lõhkevad ja nende ümbrus kattub koorukestega, siin seal tulevad naha peale pruunkollakad täpid, mõnes kohas hakkab nahk kõõmetama, teise kohas omab ta sinakaspunase laike jne.jne. Ühesõnaga, haiguse pilt on väga mitmekesine, tüüpilistel juhtudel kerge ära tunda, kuid diskreetkordadel ka vägagi raske.

Ravi on spetsiifiline, pikaldane, aastaid vält^aev

ja annab mitmesuguseid tagajärgi.

Lastele eriliselt kardetavad haigused.

Iga last tuleb suurema hoolega hoida tuberkuloosi eest, mis on seda kardetavam, mida noorem laps. Iga tuberkuloosi kahtlane, iga kõhiv inimene peab ennast lastest kaugel hoidma. Ühtegi inimest ei peaks enne lastehoidjaks või järelevaatajaks võetama, kui ei ole arsti poolt kindlaks tehtud, et ta on terve ja puhas.

Teine haigus, mida väga kartma peab ja mille eest lapsi kui tule eest hoidma peab - on sarlakid. See on kuri ja kaval haigus. Ta võib väga kerge olla, kuid aru tihti ka väga raske. Tema kõiku ette näha ja oletusi teha on sagedasti võimatu. Ta annab raskeid komplikatsioone, millised vahel kogu eluajaks püsima võivad jääda, nagu keskkõrva põletikud.

Sarlakite ravi on kõige parem läbi viia haiglas.

Väikeses lapseas, see on alla kolme aastat, on halvad ka igasugused külmetushaigused, nagu gripp või influentsa, nohud, angiinad, bronhiidid jne., sest nad annavad sagedasti ~~***~~ tüsistusi või komplikatsioone kopsupõletikkude näol, mis rasked ja tihti surmavad.

Eriti sügisel ja kevadel, üldse külmal ajal,

on niisugused haigustumised lastel sagedased. Ja hingamis-
miselundite haigused külmal ajal ei ole vähem kardetavad
kui ^amaosoolte katarrid kuumal suvel.

Välised ja sisemised põletised - suurimad

Õnnetused lapseas.

Sooviksin tähelepanu õnnetuste peale juhtida, mis
lastega tihti juhtuvad ja mis ^mlastele kui ka vanematele
suureks kurbuseks ja piinaks ~~on~~.

Lapsed 2-6 aastani põletavad end mitmet viisi.
Laps mängib pliidi või ahju ees. Äkki lähevad lapse ker-
ged riided põlema ja ta saab raskeid põletishaavu kätele,
näole, kehale.

Teine kord tõmbab laps endale tassi kuuma tee või
kohviga kaela ja tagajärjeks on samuti põletishaavad.

Tuleb isegi ette, et laps enesele supikausi kuuma
supiga kaela tõmbab. Tagajärg on jällegi põletishaavad
näol, rinnal ja kätel. Sügavad ja suuremad põletishaavad
on rasked paranema, hakkavad harilikult mädanema ja liig-
liha kasvatama. Kui aga ükskolmandik kogu kehapiinnast
isegi ainult kergesti on põletatud, siis on lapse ellu-
jäätmine küsitav. Seepärast tuleb last niisuguste õnne-
tuste eest väga ja väga hoida. Esimeseks abiks võib

soovitada põletatud koha peale panna: vaseliini, boorvaseliini, parafiinõli, oliivõli jne.

Teine ägedane õnnetus, mis lastega juhtub, on seebikivilahu joomine. Paljud pereinaised, emad ja teised isikud tarvitavad pesupesemise juures seebikivilahu. Selle juures on mõned isegi hii ettevaatamatud, et nad selle lahu või vedeliku isegi lapse joogi kruusi kallavad ja niisugusesse kohta p^änevad, kust laps kergesti teda kätte saab. Laps joob oma kruusist ja õnnetus ongi juhtunud, mida enam keegi ei saa olematuks teha.

Seebikivilahu joomisega põletab laps oma suu, söögitoru ja mao. Raskematel juhtudel võib surm 24 tunni jooksul järgneda.

Esimese abina tuleb lapsele sisse anda hapet, mis neutraliseerib seebikivilahu, mis on leeline või soodane. Hapetest tulevad küsimuse alla: södikahape, muidugi hästi lahjendatult, nii nagu söögi juures tarvitatakse, siis veel sidrunihape, piimahape jne. Muidugi ka lahjendatult. Kui happed ei peaks k^õh^õpärast olema, siis võib ka r^õõska piima anda ja hästi palju, et laps oksendaks.

Pärastine arstimine on muidugi arsti asi, kuid kõige otstarbekohasem oleks ravi mõnes haiglas, vähemalt esimese kuu, ^{joores} mis kõige kardetavam.

Ravi on õige pikaldane ja raske, sest põletiste tagajärjel hakkab sügitoru kokku tõmbuma ja paksemad toidud ei lähe sugugi enam alla. Olen näinud lapsi, kellel ainult vesi ja piim on sügitorust alla läinud, ka sükraseid, kes nälga on surnud.

Ei leia sõnu, millised oleksid vägevad küllalt, et ei juhtuks õnnetusi, mis meil viimastel aastatel üsna sagedasteks on muutunud.

Iga ema ja iga teine inimene, kes seebikivi ja tema lahusid tarvitab, hoidku neid laste eest luku taga või pangu lapsed luku taha, et nad seebikivilahule juure ei pääseks.

Seebikivi müümine peaks ära keelata või seda ainult kõva kontrolli all välja antama, nii nagu mürkidega toimetatakse.

Lapsi iseloomustab see, et nad kõik suhu panevad ja huulte ja suuga kõike järele katsumad. Sellest õpetus: midagi ei tohi unustada, millega laps enesele võib haiget teha või haigust sünnitada.

Kirjandust:

1. Lüüs, A. Laste hoidmise ja ravitsemise õpetus, 2. tr. Tallinna, 1921.
2. Madisson, O. Lastehoid esimesil eluaastail. Tartu 1928

3. Jürisson-Kleitsmann, M. Raamat emale. Tartu 1927.
4. Langstein, L. Laste toitmiseest, ravitsemisest ja kasvatamisest.
5. Czerny, Ad. Arst lapse kasvatajana. Tallinna, 1931.

Küsimusi kordamiseks:

1. Millised haigused on omased ainult lastele?
2. Milles seisab rahit ja kuidas seda ravida?
3. Millised haigused on lastel täiskasvanutega ühised?
4. Milliste õnnetusjuhtumite eest tuleb last eriti hoida?

=====